

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

**'Wie zorgt
er straks
voor mij?'**

Afscheid

Vrienden

Vragen rond het levenseinde

In leven én in sterven eigendom van Christus

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Matthijs Haak, drs. Peter Hommes,
drs. Erik Koning.

Brede redactie kernredactie plus dr. Rob van
Houwelingen, dr. Hans Schaeffer, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

www.facebook.com/dereformatie

MENEER VAN BEEK

TEKST: HELEEN SYTSMA, EINDREDACEUR ///

We kennen allemaal wel een meneer
Van Beek. U niet? Dan leert u hem vast
binnenkort kennen.

Meneer Van Beek was 92 en demente-
rend. Zijn dochter zorgde voor hem
maar gaf eind vorig jaar aan dat de zorg
haar te zwaar werd en dat het niet meer
verantwoord was om haar vader alleen
thuis te laten wonen. 2 december was
de indicatie binnen, 3 december was de
brief de deur uit naar het verzorgings-
huis. Er was gelukkig plek en personeel
genoeg om voor meneer Van Beek te
zorgen. Toch ging de opname niet door,
want de zorgverzekering wilde niet over
de brug komen. Er werd heel wat heen
en weer gebeld, en na tussenkomst van
Nieuwsuur was er in juli eindelijk goed
nieuws: laat meneer maar komen. Maar
meneer was net twee weken daarvoor
gefallen, in figuurlijke zin niet meer
opgekrabbeld en overleden.

Dit soort trieste dingen gebeuren in ons
land, waar blijkbaar nog altijd geldt:
wie betaalt, bepaalt. Inmiddels wil ook
de regering van dat principe af, want er
is een einde gekomen aan de vette jaren
van de verzorgingsstaat. Vandaar dat
dat begrip vorig jaar in de troonrede

afgeserveerd werd en vervangen door
het modewoord participatiesamenle-
ving. Maar hoe motiveer je mensen die
jarenlang gewend zijn om verzorgd te
worden door de overheid om zich voor
anderen in te zetten? Niet alleen in de
daadwerkelijke hulpverlening is deze
omslag een kans voor christenen en
kerken, maar ook in het laten zien van
onze drijfveer. Want waar sommigen
hun motivatie putten uit de gulden
regel begint christelijke naastenliefde
niet met eigenliefde, maar met liefde
voor God. Hij heeft ons zo intens lief
dat Hij zijn Zoon ondraaglijk liet lijden,
zelfs tot in de dood, om ons te verlos-
sen. Het is die liefde die bij ons de vraag
oproept: voor wie kan ik een naaste
zijn?

D.V. op 1 november verschijnt de jaarlijkse
gezamenlijke Special met Opbouw over
'de diaconale kerk'. Meer hierover op pag. 512.

IN DIT NUMMER

492

'IN LEVEN EN STERVEN'

Ouderen worden in de laatste levensfase vaak te lang doorbehandeld. Dirk Jan Bakker, Maarten Verkerk en Theo Boer schreven daar vorig jaar een boek over. In dit artikel plaatsen ze vragen rondom overbehandeling ook in de context van de christelijke gemeente.

500

'WIE ZORGT ER STRAKS VOOR MIJ?'

De overheid legt steeds meer zorgtaken bij de burgers neer en noemt dat participatiesamenleving. Kerken komen daarbij prominent in beeld. Maar welke rol kerken kunnen gaan spelen en hoe zij die zorgtaak vorm kunnen geven is nog niet zo helder.

506

IN GOEDE HANDEN

In de context van de God van het leven en zijn beloftevolle woord krijgen woorden als 'in goede handen' en 'thuiskomen' een diepe betekenis als het om zaken van leven en dood gaat. Ons gezamenlijk houvast als christengemeenschap is: wij zijn van de Heer.

EN VERDER

496 STERVEN EN LEVENSPERSPECTIEF /// 499 COLUMN AFSCHIED /// 499 UIT DE REDACTIE

505 'IK WAS ZIEK EN JULLIE BEZOCHTEN MIJ' /// 508 BOEKBESPREKING OEFENRUIMTE

VOOR DISCIPELEN /// 509 MEEDENKEN MET DE REFORMATIE /// 510 WANDELEN MET GOD

VRIENDEN /// 512 AANKONDIGING SPECIAL /// 512 UIT DE KERKEN

‘In leven en sterven’

TEKST: MAARTEN VERKERK EN DIRK JAN BAKKER, MEDEAUTEURS VAN *OVER(-)BEHANDELEN. ETHIEK VAN DE ZORG VOOR KWETSBARE OUDEREN* ///

Ouderen worden in de laatste levensfase vaak te lang doorbehandeld. In de meeste gevallen leidt dat tot het vergroten en/of verlengen van het lijden. In dit artikel gaat het over overbehandelen: hoe bepaal je of een behandeling al dan niet gewenst is, hoe ga je pastoraal met dit soort vragen om en kan de christelijke gemeente daarbij ook hulp bieden?

Overbehandeling slaat niet op allerlei extra's in de dagelijkse zorg voor de patiënt, zoals het geven van liefde en aandacht in de vorm van een goed gesprek, een mooie bos bloemen, een bijzondere maaltijd of een extra glas wijn. Overbehandeling heeft betrekking op medische of paramedische behandelingen die veelal nagelaten hadden moeten worden. De volgende twee casussen geven daarvan voorbeelden.

Risicovolle operatie Meneer De Vries was 85 jaar toen de oncoloog hem vertelde dat hij dikkedarmkanker had en dat er uitzaaiingen waren geconstateerd in de lever, wellicht ook in de alvleesklier. De boodschap was: een operatie is nog mogelijk, maar zwaar en risicovol. Daarbij zouden de galblaas, een stuk van de dikke darm, een deel van de alvleesklier en een stuk van de lever verwijderd worden. Zonder operatie zou dhr. De Vries naar verwachting nog twee tot drie maanden te leven hebben, met een operatie misschien nog wel een half jaar. Dit gaf meneer De Vries weer hoop.

Zijn dochters hadden daar geen goed gevoel bij. Ze gingen eerst een gesprek aan met de oncoloog en daarna met de

internist. De oncoloog vertelde hun dat hun vader bij een geslaagde operatie alleen met veel hulpmiddelen en medicatie enkele maanden langer zou kunnen leven. De internist uit hetzelfde ziekenhuis wees hen op de risico's en het beperkte effect van de operatie en adviseerde palliatieve behandeling. Uit het tweede gesprek met de oncoloog bleek dat deze de mogelijkheid van pal-

liatieve zorg niet met de patiënt had besproken. Dit werd alsnog gedaan. Maar meneer De Vries wilde van geen wijken weten: hij moest en zou die operatie ondergaan want hij had immers weer hoop gekregen. De operatie die volgde werd technisch als geslaagd gezien. Na acht weken verliet hij het ziekenhuis en enkele maanden later stierf hij in het verpleeghuis.

Als je overbehandeling wilt voorkomen, gaat het niet alleen om de techniek van het medisch handelen maar vooral om de vraag: wat is goede zorg voor een specifieke doelgroep? ///

Sondevoeding De heer Van der Vlis was 84 jaar oud en leed aan dementie en de ziekte van Parkinson. Op een dag werd hij opgenomen in het verpleeghuis. Zijn algemene toestand verslechterde en hij leek niet lang meer te leven te hebben. Hij werd via een neussonde gevoed. Hij had kennelijk veel last van de sonde, want die trok hij er steeds uit. Opnieuw inbrengen kostte veel moeite. Door de sondevoeding had hij ook al een paar keer een verslikpneumonie (longontsteking) gehad. De familie eiste echter dat het verpleeghuis met de sondevoeding door zou gaan. Men drong aan op het plaatsten van een voedingssonde via de buikwand, waardoor het voedsel direct in de dunne darm terecht zou komen. De specialist ouderengeneeskunde had hier grote problemen mee. Het inbrengen van zo'n sonde is immers een medische ingreep en de slechte conditie en beperkte overlevingskansen van de heer Van der Vlis waren redenen om deze operatie niet uit te voeren. Toch werd de wens van de familie ingewilligd. Onder een 'lichte' anesthesie werd in het ziekenhuis een sonde geplaatst. Enkele weken later overleed de patiënt.

Schadelijk In beide situaties is sprake van overbehandeling. Met meneer De Vries had de oncoloog helemaal niet over de mogelijkheid van palliatieve behandeling gesproken, maar wel een zware behandeling geadviseerd die het leven hoogstens met enkele maanden zou rekken. De patiënt leefde inderdaad iets langer, maar het waren slechte maanden met een lage kwaliteit van leven. De oncoloog had deze behandeling niet moeten aanbieden.

In het geval van meneer Van der Vlis werd de overbehandeling niet geïnitieerd door de arts maar door de familie, die ook een belangrijke rol kan spelen bij de beslissing tot overbehandelen. Meneer Van der Vlis was in de sterfensfase en gaf duidelijk aan dat hij de sonde niet meer wilde. Maar toch werd er op wens van de familie nog een ingreep uitgevoerd zonder resultaat voor de kwaliteit van leven. Deze voorbeelden laten zien dat overbehandeling schade toebrengt aan de patiënt en zijn of haar lijden vergroot. Daarvan zijn vele voorbeelden te geven. Soms leidt een nieuwe medische handeling tot een zeer bescheiden positief resultaat, maar ook dan zijn de neveneffecten vaak zo groot dat het middel niet te rechtvaardigen is. Met andere woorden: overbehandeling is een eufemisme voor slechte zorg die het lijden van de patiënt vergroot en verlengt.

Ethisch kader Als je overbehandeling wilt voorkomen, gaat het niet alleen om de techniek van het medisch handelen maar vooral om de vraag: wat is goede zorg voor een specifieke doelgroep? Daarmee komen we op het gebied van de ethiek. Een ethisch kader voor dit terrein zal in onze visie aan een aantal eisen moeten voldoen om in de praktijk vruchtbaar gebruikt te kunnen worden. Als eerste, de afweging om wel of niet verder medisch in te grijpen moet altijd vooraf gemaakt kunnen worden. Daarnaast zal dit kader door de verschillende partijen die bij de zorg voor de patiënt betrokken zijn, geaccepteerd moeten worden. Ook is het belangrijk dat het kader recht doet aan de plu-

riformiteit van ethische en religieuze opvattingen in onze samenleving. Ten slotte moet het gekozen ethische kader de dialoog tussen alle betrokkenen ondersteunen. In het boek *Principles of Biomedical Ethics* geven Tom Beauchamp en James Childress een kader dat ons inziens aan deze eisen voldoet.¹ Volgens hen moet zorg rekening houden met vier morele principes:

- respect voor autonomie: de wens van een patiënt zo veel mogelijk respecteren;
- niet-schaden: patiënten geen schade toebrengen door medische behandelingen;
- weldoen: zo veel mogelijk het welzijn van mensen bevorderen, inclusief hun leven beschermen;
- rechtvaardigheid: de ene persoon niet anders (minder of beter) behandelen dan de andere persoon met dezelfde behoefte.

Afweging De verschillende principes geven een handvat voor het stellen van de juiste vragen en moeten onderling gewogen worden. In het geval van meneer De Vries lijkt het op grond van het eerste principe (respect voor autonomie) terecht dat er voor een operatie is gekozen, want de patiënt wilde die. Maar wat hier meespeelt is dat de oncoloog de patiënt in eerste instantie hoop had gegeven en helemaal niet over palliatieve zorg had gesproken. Op grond van het tweede en het derde principe (niet schaden, en weldoen) ontstaat een ander beeld. Van tevoren werd ingeschat dat de kwaliteit van leven tijdens en na de behandeling veel slechter zou zijn dan wanneer er voor palliatieve zorg zou worden gekozen. Ook werd verwacht dat de ingreep de patiënt maar een paar maanden extra tijd van leven zou geven. De balans tussen deze drie principes >>>

De kern van de christelijke religie en de christelijke gemeente zou moeten zijn dat het levenseinde weer met Christus verbonden wordt ///

pleit duidelijk voor palliatieve zorg en niet voor de chirurgische ingreep, zoals de internist ook geadviseerd had.

De ethische afweging in het geval van meneer Van der Vlis is moeilijker, want het autonomie-principe levert een genuanceerd beeld op. De patiënt lijkt de sonde te weigeren, maar is door de onderliggende ziekten niet voldoende wilsbekwaam en de familie kan dus voor hem beslissen. Toch moet de reactie van de patiënt wel ernstig worden meegewogen. Het niet-schaden-principe pleit voor het achterwege laten van de medische ingreep (het plaatsen van de buiksonde): een operatie voegt zichtbaar lijden toe. Het weldoen-principe laat zien dat de buikvoeding de patiënt weliswaar nog even in leven houdt, maar vanwege zijn slechte algemene conditie

zou dit effect zeer tijdelijk zijn. Alles overwegend kun je op grond van deze drie principes ook hier zeggen dat er sprake is geweest van overbehandeling. Het vierde principe speelt in deze twee situaties verder geen rol.

Zondag 1 Wat kan de kerkelijke gemeente nu betekenen voor ouderen rond het levenseinde? Allereerst: in veel kerken wordt nog altijd regelmatig uit de Heidelbergse Catechismus gepreekt. Zondag 1 begint met de bekende vraag: wat is uw enige troost (houvast) in leven en sterven? Het bekende antwoord begint met: 'Dat ik met lichaam en ziel, in leven en sterven, het eigendom ben, niet van mijzelf, maar van mijn trouwe Heiland Jezus Christus.' Dit antwoord omspannt leven en dood: we zijn het eigendom van Jezus Christus. Later in

het antwoord komt ook de belofte van eeuwig leven. De kern van de christelijke religie en de christelijke gemeente zou dan ook moeten zijn dat het levenseinde weer met Christus verbonden wordt. We gebruiken hier bewust de woorden 'zou moeten zijn'. Zondag 1 geeft de ruimte en de legitimatie om het levenseinde met Christus te verbinden. Dat zou dan ook juist een van de belangrijkste taken van de christelijke gemeente moeten zijn. Vanuit dit perspectief willen we vier onderwerpen kort aanstippen: het levenseinde bespreekbaar maken, pastorale zorg, diaconale zorg en getuigen van de hoop.

Bespreekbaar maken Maar liefst 67 procent van de artsen is het eens met de stelling dat artsen te lang wachten met spreken over het naderende levenseinde met patiënten, zo bleek uit een enquête in *Medisch Contact*. Dat is opvallend: als er één beroepsgroep is

die 'ervaring' heeft met de dood, dan zijn het wel de medici. Toch wachten zij lang met het ter sprake brengen van het sterven. Hoe zou dat zijn in de kerkelijke gemeente, bijvoorbeeld in ambtelijke bezoeken?

Het is niet gemakkelijk om op deze vragen een goed antwoord te geven. We kennen situaties waarbij de verbinding van het levenseinde met Christus pas vlak voor het sterven wordt gelegd. We kennen ook situaties waarbij die verbinding al gelegd wordt voordat de kwetsbare fase intrad. Naar

ons gevoelen zou het goed zijn als in de kerkelijke gemeente het levenseinde meer nadrukkelijk aan de orde komt, zowel in de prediking als in de onderlinge gesprekken. Van twee kanten mag hier initiatief verwacht worden: van de (kwetsbare) ouderen zelf en vanuit de kerkelijke omgeving. Juist voor het sterven geldt dat je de kunst om te sterven alleen kunt leren als je nog leeft. Ook daarin kunnen (kwetsbare) ouderen van grote betekenis zijn voor de gemeente. Belangrijk is om hierin oog te hebben voor kerkleden die eenzaam zijn en/of geen of weinig familie meer hebben. Juist zij zijn in het gesprek over het levenseinde afhankelijk van de kerkelijke gemeente.

Pastorale zorg Rond het levenseinde moet goede pastorale zorg verleend worden. In de praktijk van de zorg overheerst vaak het medische perspectief. Zowel de arts als de patiënt en/of de familie stelt vooral vragen naar wat medisch gezien nog mogelijk is. Juist de kerkelijke gemeente kan een grote rol spelen in het benaderen van het levenseinde vanuit een ander perspec-

tief: een zingevingsperspectief. Dan gaat het om de vraag naar de betekenis en de zin van het sterven: wat betekent het sterven in de relatie tot God? Wat kun je in die fase nog voor anderen betekenen? Wat zou je nog graag willen doen? Wat zou je nog graag willen bespreken? Dit perspectief draait de me-

Juist voor het sterven

geldt dat je de kunst

ervan alleen kunt leren

als je nog leeft'

dische vraag om: op welke manier kan de medische zorg een zinvol sterven ondersteunen? Misschien ligt in die omdraaiing van het perspectief wel de belangrijkste bijdrage van het pastoraat.

Een ander punt van aandacht in de pastorale zorg is dat belijden en ervaren, bijvoorbeeld de werkelijkheid van Zondag 1, nog wel eens met elkaar uit de pas lopen tijdens de laatste levensfase. Regelmatig worstelen (kwetsbare) ouderen of stervenden met hun geloof: soms ervaren ze de nabijheid van God en op andere momenten hebben ze het gevoel dat God ver weg is of dat Hij hen in de steek laat. Dan is het belangrijk om te troosten met woorden als bijvoorbeeld die van Paulus uit Romeinen 8: zelfs de gelovigen, die de Geest hebben ontvangen, zuchten. Je kunt ook wijzen op psalmen als Psalm 77 waarin de dichter het ene moment Gods nabijheid wel ervaart en het ander moment niet. Kern is dan de belijdenis dat de genade van Christus uitstijgt boven onze gevoelens en ervaringen.

Diaconale zorg Het naderende levenseinde vraagt veel van de partner, de familie en andere betekenisvolle naasten. We hebben het steeds over kwetsbare ouderen. De kern daarvan is dat als alles normaal gaat, zij zich nog net kunnen redden. Maar als er iets gebeurt, dan is er hulp nodig. Dat element wordt

vaak onderschat. Diaconale zorg – heel praktisch bijstaan met raad en daad – kan wat ons betreft niet vroeg genoeg beginnen. De christelijke gemeente is het vangnet waarop kwetsbare ouderen mogen rekenen.

Getuigen Leven doe je samen met anderen en als het goed is, mag je ook sterven te midden van anderen. Getuigen van de hoop die in de stervende leeft, van de hoop waarin iemand gestorven is en van de hoop waarin de achterblijvers verder leven – de laatste levensfase en de fase daarna bieden talloze aanknopingspunten. Op een begrafenis moet voor de kerk en voor de wereld dat getuigenis klinken, niet in de zin van 'over de doden niets dan 'goeds' maar een getuigenis waarin door alle moeiten en vragen van het leven en van het geloof in God heen toch de belijdenis van de hoop een centrale rol krijgt. Leven is een kunst. Maar sterven misschien nog wel meer.

Dr. M.J. Verkerk (1953) is bijzonder hoogleraar christelijke wijsbegeerte aan de Technische Universiteit Eindhoven en de Universiteit Maastricht. Hij is tevens lid van de raad van bestuur van VitaValley, een innovatienetwerk in de zorg.

Dr. D.J. Bakker (1940) was chirurg en medisch directeur van het AMC. Hij was mede-oprichter en lid van de raad van bestuur van VitaValley. Samen met dr. T.A. Boer, docent ethiek en medische ethiek in Groningen en Kampen, schreven zij *Over(-)behandelen. Ethiek van de zorg voor kwetsbare ouderen*. Amsterdam (Reed Business Education), 2013.

1 Beauchamp, T.L. and J.F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*. New York/Oxford (Oxford University Press), 2013, zevende druk.

Sterven en levensperspectief

Achtergronden van het euthanasiebeleid in Nederland

TEKST: MATTHIJS HAAK, PREDIKANT TE ROTTERDAM-DELFSHAVEN EN REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* ///

Als het leven zwaarder wordt en het wereldje waarin je leeft steeds kleiner, kan een verlangen ontstaan naar het einde. In Nederland is euthanasie onder strikte voorwaarden toegestaan maar van tijd tot tijd laait het debat erover weer op.

Begin dit jaar was dat het geval naar aanleiding van onenigheid over de euthanasie op een 35-jarige psychiatrische patiënte en het euthanasieverzoek van een eenzame, depressieve maar lichamelijke gezonde ambtenaar die bijna met pensioen ging. Van diverse kanten werd er geprotesteerd toen deze gevallen publiek werden: is dit werkelijk wat we willen in Nederland? En als deze ontwikkeling doorgaat, wat betekent dat voor de samenleving, voor diegenen die weinig levensperspectief of zichtbaar nut meer hebben?

In dit artikel ga ik op zoek naar wat er schuilgaat achter diverse verhalen en het beleid rondom omgaan met sterven: van welk perspectief is er sprake? De ontwikkelingen op op het gebied van het euthanasiebeleid gaan heel hard in Nederland. En altijd zit er een persoonlijke kant aan dit onderwerp. Iedereen, of je nu gelooft of niet, krijgt vroeg of laat te maken met vragen over de zin van het leven en over hoe je om moet gaan met (uitzichtloos) lijden. Tegenstanders van het huidige euthanasiebeleid brengen soms interes-

sante standpunten naar voren die tot nadenken stemmen. Aan het einde van het artikel wil ik nagaan voor welke uitdaging christenen staan als het om het levenseinde gaat.

Moeders springen niet In februari zond de VARA een documentaire uit over de maatschappelijke gevolgen van een streng euthanasiebeleid bij psychiatrische patiënten (*Moeders springen niet van flats*). Daarin gaat het over een vrouw die door relatieproblemen een

stressstoornis ontwikkelde waartegen geen kruid gewassen was. Haar leven werd een hel. Een verzoek om euthanasie werd afgewezen. Uiteindelijk is ze van de flat gesprongen en heeft daarmee zelf een einde gemaakt aan haar leven. Deze beklemmende documentaire is extra

aangrijpend omdat ze gemaakt is door de dochter van deze vrouw. Je wordt er stil van. Wat een ellende. Het grijpt je naar de keel.

Eenzijdig Kort na uitzending van de documentaire schreef Reina Wiskerke er een sterke column over in het ND, waarin ze enerzijds niets afdeed van de

ellendige situatie van de vrouw maar anderzijds wel de eenzijdigheid van de documentaire aan de kaak stelde. De documentaire is van zichzelf zo overtuigend dat elk 'ja, maar' op voorhand verdampt, maar er zijn wel degelijk vragen bij te stellen. Wiskerke wijst er bijvoorbeeld op dat euthanasie bij psychiatrische patiënten buitengewoon ingewikkeld is, precies een van de punten die begin van dit jaar zo sterk naar voren kwamen in het euthanasiedebat: zijn er werkelijk geen behandelplannen? Wie beslist daarover? Wie beslist in welke situatie of euthanasie al dan niet geoorloofd is?

De persoonlijke omstandigheden van de betreffende vrouw ken je alleen door de documentaire, en dat maakt het lastig om iets te zeggen over deze vragen. Maar mensen die door een diep dal heen zijn gegaan, zijn achteraf soms blij dat er voor hen geen ruime euthanasiemogelijkheden waren. Is er voor dat perspectief ook ruimte bij een euthanasieverzoek van psychiatrische patiënten?

Wat Wiskerke knap duidelijk maakt is dat er in deze documentaire naar die ene conclusie toe geredeneerd wordt: het euthanasieverzoek van deze vrouw had ingewilligd moeten worden. Het wordt volgens Wiskerke steeds moei-

Mensen die door een diep dal heen zijn gegaan, zijn achteraf soms blij dat er voor hen geen ruime euthanasiemogelijkheden waren. Dat perspectief krijgt weinig aandacht. ///

lijker om een ander perspectief goed voor het voetlicht te brengen. Je wordt meegenomen in het gevoel dat het toch niet anders kan dan dat euthanasie in zo'n geval de enig mogelijke weg is.

Juridisch perspectief Perspectiefversmalling is een punt dat ook Anne-Mei The steeds naar voren brengt in het euthanasiedebat. Zij doet al meer dan twintig jaar onderzoek naar euthanasie en levenseinde. The is hoogleraar langdurige zorg en dementie aan de UvA en schreef de boeken *Verlossers naast God* en *In de wachtkamer van de dood*.

Toen aan het begin van dit jaar de discussie over euthanasie opnieuw opblaasde, sprak The van 'de liberaliseringstrein van het sterven' die volgens haar niet meer te stoppen is (NRC Handelsblad, 18 januari 2014). The

bedoelt daarmee dat de huidige discussie over euthanasie bij psychiatrische patiënten doet denken aan de discussie in de laatste decennia van de vorige eeuw. Toen ging het over lichamelijk, nu over psychisch lijden. Toen werd in de discussie ook de nadruk gelegd op de procedurele kant, net zoals er nu ook geen discussieruimte lijkt te zijn als er maar aan de voorwaarden voldaan is. The is niet tegen euthanasie maar verzet zich tegen wat zij noemt het juridische perspectief en de smalle moraal van het Nederlandse euthanasiebeleid. Zij heeft er moeite mee dat het beleid beperkt blijft tot vragen als: is euthanasie toegestaan en zo ja, onder welke omstandigheden? Critici van het huidige euthanasiebeleid worden volgens The gezien als (conservatieve) obstakels in plaats van gelijkwaardige

gesprekspartners in een uiterst precare maatschappelijke kwestie. The zegt: 'Doodgaan is te groot voor menselijk gekibbel en stammenstrijd tussen voor- en tegenstanders, en te vatbaar voor beïnvloeding door derden, bijvoorbeeld familieleden.' Ze wil dan ook minimaal dat de huidige procedures tegen het licht worden gehouden.

Context van sterven In haar bijdrage in de NRC vraagt The op een aansprekende manier aandacht voor zaken die in de discussie over euthanasie niet of nauwelijks meespelen. Zo wijst ze bijvoorbeeld op het verband tussen het verlangen om te sterven en de context waarin (oude) mensen leven: vereenzaming of weinig liefdevolle zorg. In een andere bijdrage beschrijft The hoe euthanasie er soms uitziet vanuit het perspectief van de betreffende arts (NRC Handelsblad, 14 en 15 april 2012). Een BN'er was bijvoorbeeld kwaad toen de dokter acht uur in plaats van negen uur noemde als het afgesproken tijdstip van euthanasie. Eerst begreep de dokter niet waarom de patiënt daar zo geïrriteerd over was. Later bleek dat die de media had gewaarschuwd; zijn dood was nieuws dat gelijk werd uitgezonden. Een ander verhaal van The gaat over een patiënt die nog even om uitstel van euthanasie vroeg. Eerst moest de tennispartij op Wimbledon afgekeken worden omdat die zo spannend was. Aan het einde van de wedstrijd zou het dan tijd zijn voor euthanasie. The vindt dit onacceptabele situaties voor de arts.

Bezinning Als je bovenstaande voorbeelden, inclusief de documentaire *Moeders springen niet van flats*, op je laat inwerken, wordt duidelijk hoe ontzettend divers en persoonlijk omstandigheden zijn, en dat het huidige euthanasiebeleid ernstig >>>

tekortschiet, met alle mogelijke gevolgen van dien.

Wat merk je nu van de verhalen of perspectieven die hieronder klinken? Die zijn minstens even belangrijk. De verhalen van de BN'er en de tennis-match laten niet alleen zien hoe een arts in de knel kan komen. Ze laten ook zien hoe sommigen aankijken tegen leven en sterven. De BN'er gebruikt het doodgaan om het nieuws nog een keer te halen. De persoon die tennis kijkt, haalt voor de dood nog net even iets aantrekkelijks uit het leven. The en anderen roepen op tot bezinning op het huidige euthanasiebeleid en geven daarin blijk van aandacht, respect en zorg voor het leven, tot aan het einde toe.

Jezus leeft Wat betekenen het huidige euthanasiebeleid en de daaronder liggende verhalen voor christenen in Nederland? Dat het christelijk perspectief daarin niet doorklinkt en dat daarvoor minder ruimte komt kan in het Nederland van 2014 niet verbazen. Bij het omgaan met de dood beseft een christen allereerst dat de dood een vijand is; de laatste vijand die overwonnen moet en zal worden (1 Kor. 15:26). Sterven is een uiting van die rampzalige macht waar geen mens tegenop kan. Wijsheidsboek Prediker beschrijft de menselijke teloorgang pijnlijk beeldend (12:1-8). De psalmen bezingen de fragiliteit van ons bestaan (103:15 en 16). Tegelijk hoopt een christen op het glorieuze moment dat God de sluier van de dood van onze werkelijkheid wegneemt (Jes. 25:7 en 8, Opb. 21:4). Sterker nog: een christen gelooft dat de dood ook al overwonnen is; Jezus leeft en wij zijn met Hem opgestaan (Kol. 3:1, HC 17). Sterven is in die zin pure winst: bij Christus zijn (Fil. 1:23).

Hoe kunnen christenen zich met dezen bagage in het huidige euthanasieklimaat opstellen? Ik noem kort een paar dingen:

1 Blijven getuigen Ook al vormen christenen een minderheid, het is belangrijk dat zij hun stem blijven laten horen. De houding 'dat helpt toch niets' is geen goede, christelijke instelling. Uiteraard moet je de juiste momenten kiezen en de juiste toon treffen. Daarin kun je leren van anderen. Ik zag laatst een aansprekend voorbeeld uit Engeland. Een divers gezelschap van de Rooms-katholieke Kerk tot aan moslimorganisaties, van de Anglicaanse Kerk tot aan zoroastri-sche organisaties schreven het Britse Hogerhuis aan inzake een wetsvoorstel om euthanasie toe te staan bij terminaal zieke, wilsbekwame volwassenen.

2 Levenseindeverhaal Ieder levenseinde vertelt een verhaal. Hoe vertellen christenen over hun (naderende) levenseinde? Laat het een persoonlijk getuigenis zijn waarin je je eigen pijn en vragen rondom de dood laat staan maar misschien toch ook iets kunt vertellen over Gods genade. Zowel gelovigen als niet-gelovigen luisteren daar vaak aandachtig naar; het is een verhaal van mens tot mens. Van dichtbij heb ik bijvoorbeeld een heel ingrijpend ziekte- en sterfbed van mijn moeder meegemaakt. Het kwam niet bij haar of ons, haar kinderen, op om zelf het moment van overlijden te bepalen – al heb ik op den duur wel gebeden of de Heer haar tot zich wilde roepen. Het geloof in God maakte het voor haar en ons niet gemakkelijker. En toch hebben we in die intense tijd ook Gods genade gemerkt; iets van dat grotere perspectief waarover de Bijbel vertelt.

3 Ethiek Nodig is en blijft dat christenen op dit punt een goede, medische ethiek ontwikkelen die de ogen niet sluit voor de dilemma's rondom levenseinde. Het artikel 'In leven en sterven' op pag. 492-495 is hier een voorbeeld van: hoe denk en spreek je over zaken als overbehandeling? Kan het ook zo zijn dat christenen, uit een op zich goed motief, het leven te lang rekken terwijl je soms ook in vertrouwen kunt zeggen dat de tijd van overlijden daar is? Dat zijn grote vragen die om zorgvuldige doordenking (ethiek) en persoonlijke toepassing (pastoraat) vragen.

4 Zorg rondom het levenseinde

Blijvende investering in omzien naar zorgbehoevenden en in palliatieve zorg is buitengewoon belangrijk. Daarmee maak je respect voor het leven en voor het levenseinde concreet. Denk aan de opmerkingen van The over het verband tussen de context waarin mensen leven en de vraag om euthanasie. Dit gaat verder dan alleen een fase van sterven. Heeft je leven zin als het niet meedoet in een prestatie maatschappij?

Gemeenteleden van onze kerk gaan regelmatig naar een verpleeghuis bij ons in de wijk. Ze halen daar bewoners op voor een gebedsbijeenkomst en na afloop is er gelegenheid om koffie te drinken. Dit wordt merkbaar gewaardeerd door de bewoners van dat verpleeghuis. Soms is het genoeg om iemand even vast te houden of te luisteren naar iets wat je niet eens goed kunt verstaan. Voor deze mensen is dat blijkbaar nuttig. En iedereen doet dit graag, valt mij op. Het mes snijdt aan twee kanten.

Afscheid

TEKST: JANNEKE BURGER-NIEMEIJER ///

Dan ben je pas echt geïnstitutionaliseerd, dacht ik, als je bij *De Reformatie* zit. Blijkbaar had ik bij *De Reformatie* niet het beeld dat het veel over reformeren ging. Een paar jaar geleden vroeg Ad de Bruijne mij om lid te worden van de redactie van *De Reformatie*. Ik heb ja gezegd en de afgelopen vier jaar heb ik met veel plezier *De Reformatie* gemaakt. Wellicht ben ik in die jaren wat meer geïnstitutionaliseerd geraakt, maar hopelijk is het *De Reformatie* in die periode ook gelukt om wat meer buiten de bekende kaders te denken. Maar ik ben ook blijven twijfelen. Bijvoorbeeld: verspillen we niet te veel papier en tijd door als christenen zo vreselijk veel kerkelijke bladen te maken? Zeggen we in al die bladen niet allemaal ongeveer hetzelfde? Blijven we met voor ieder een eigen blad niet te veel in ons eigen cirkeltje rond-draaien? In het afgelopen jaar had ik de droom om met Pinksteren een keer één gezamenlijk blad te maken, samen met elk kerkelijk blad dat maar mee wilde doen. Het is er helaas niet van geko-

men, moet ik tot mijn spijt zeggen. Eigenlijk stop ik precies op het goede moment. Want *De Reformatie* gaat niet, zoals het bij goede gereformeerden zou passen, nog weer een nieuw blad maken. In een tijd dat gemakkelijk nieuwe bladen ontstaan en talloze mensen op het wereldwijde web nieuwe ruimte creëren om hun persoonlijke mening aan u toe te vertrouwen, gaat *De Reformatie* fuseren met *Opbouw*. Ik heb het de laatste jaren als letterlijk zonde ervaren dat er elke twee weken twee bladen op mijn deurmat vielen die zó gelijk aan elkaar waren. Daarom zie ik uit naar veel mooie edities van het nieuwe blad. En naar veel mooie gemeenten waarin de kerkelijke samenwerking wordt gevierd. En waarin bovenal Gods goede nieuws wordt gevierd. Want uiteindelijk gaat het daar natuurlijk om: leven we in onze kerken samen vanuit het goede nieuws van Jezus Christus? Allereerst lijkt me dat de GKv daarvoor wat zou kunnen de-institutionaliseren. Kuypertiaans als we zijn, kunnen onze kerkelijke tradities

zomaar te veel tijd in beslag nemen en is er het risico dat het inhoudsloze vormen worden. Maar meer nog wens ik onszelf een hartelijke godsvrucht toe. In beide punten zijn wij GKv'ers niet zo goed. Voor het eerste hebben we de NGK nodig. Maar ik ben ervan overtuigd dat we voor het tweede onze meer bevin-delijke zusters en broeders hard nodig hebben. Dus ik zou zeggen: *De Wekker* en *De Waarheidsvriend* – kom maar op!

Uit de redactie

Behalve van Janneke Burger-Niemeijer hebben we als redactie na de zomer ook afscheid moeten nemen van Bram Beute en Ad de Bruijne. Alle drie, de een langer dan de ander en ieder op zijn/haar eigen manier, hebben ze in de afgelopen jaren een hele waardevolle bijdrage geleverd aan *De Reformatie* die we

erg gaan missen. We bedanken hen van harte voor hun inzet en wensen hun Gods zegen toe op de nieuwe wegen die ze zijn ingeslagen! Met de fusie met *Opbouw* in het verschiet hebben we ervoor gekozen om op dit moment niet op zoek te gaan naar nieuwe redacteurs.

‘Wie zorgt er straks voor mij?’

Wat de kerk kan betekenen in de ouderenzorg

TEKST: GERRY BOS-KAPTEIN, JOURNALIST EN STUDENT THEOLOGIE AAN DE TU KAMPEN ///

Mensen zullen bij het ouder worden steeds meer aangewezen zijn op vrijwilligers in hun omgeving.

Bij de vraag wie die zorgtaak gaat oppakken, komen kerken prominent in beeld. Maar moeten de kerken zich inderdaad naar het WMO-loket begeven? En wat voor rol zouden ze dan kunnen spelen?

Een paar keer per dag loopt ze mijn blikveld in en uit met haar hondjes en poezen. Als ik in haar huis kom, ruikt het naar dieren. Mijn buurtgenoot is een vrouw van tachtig jaar en ze is heel slechtziend. De stofzuiger komt vast niet in elke hoek. Ze heeft geen familie meer, haar man verliet haar en hun twee kinderen stierven toen ze 21 en 30 jaar oud waren. Ze hoort niet bij een kerk. Vroeger stond haar huis open voor kinderen die tijdelijk opvang nodig hadden. Wie zal er nu voor haarzelf zorgen als het niet meer gaat? Dat is haar grote vraag, die ze regelmatig stelt aan haar Facebook-vrienden. Voor geen goud gaat ze in een zorginstelling wonen: ze groeide op in een kindertehuis en heeft aan die tijd geen goede herinneringen. Haar eenzaamheid en zorgbehoefte zijn pijnlijk om te zien en doen een beroep op mijn zorgzaamheid. Maar tegelijk is daar de remmende vraag: waar begin je aan?

Participatiesamenleving In het nieuwe systeem van zorg moeten wij Nederlanders meer voor elkaar gaan zorgen: participatiesamenleving is een veelbesproken onderwerp. Kerken wor-

den daarbij beschouwd als krachtige potentiële deelnemers. ‘In een kerk rol je zo een heel netwerk aan vrijwilligers uit die steun kunnen bieden,’ zei een hoge ambtenaar op een vergadering over mantelzorg van de Raad van Kerken, afgelopen voorjaar. Een verklaring voor die plotselinge waardering van de mogelijke rol van kerken in de samenleving is niet ver te zoeken: mantelzorg levert naar schatting tussen de vier en zeven miljard euro besparing op zorgkosten op.

In de nieuwe visie van de overheid zou mijn buurvrouw – en u hebt vast ook wel zo iemand in uw buurt – als ze aanklopt bij het WMO-loket hulp kunnen krijgen van een kerkelijk netwerk. Maar dan moeten de plaatselijke kerken zich eerst wel als deelnemer hebben aangemeld bij dat loket. Het hier geschetste plaatje bestaat nog niet, maar in de politiek, bij beleidsmakers in zorginstellingen en bij kerken groeit het besef dat de kerk opnieuw een taak kan krijgen in het

bieden van deze zorg, ook buiten de eigen kerkgemeenschap.

Splitsing In dit nummer kijken we vooral naar de zorg voor ouderen. De babyboomers gaan met pensioen en aan de leuke tijd van reizen per camper of elektrische fiets komt een keer een einde. Van de 85-plussers kampt 86 procent nu al met langdurige aandoeningen, en dat aantal zal gaan toenemen.

Mede door deze zorgtoename wordt de AWBZ met ingang van 2015 uitgekleeft voor degenen die nu nog zorgzwaartepakketten 1 tot 3 hebben. Deze groep ouderen krijgt te maken met een splitsing van zorg en wonen. Dat past bij de wens van de meeste ouderen om zo lang mogelijk zelfstan-

dig thuis te kunnen wonen, maar wordt vooral gedaan omdat de AWBZ in zijn huidige vorm onbetaalbaar is geworden.

Gemeenten voeren nog volop onderhandelingen over de nadere invulling van deze zorguitbreiding. De bedoeling

*‘Kerken worden
beschouwd als
krachtige potentiële
deelnemers aan de
participatiesamenleving’*

is dat iedereen in zijn eigen woonomgeving professionele hulp kan krijgen voor lichamelijke zorg, maar voor de zorg daaromheen – boodschappen, schoonmaken, vervoer, uitstapjes – een beroep kan doen op vrijwilligers uit de directe omgeving. Precies op dat punt kan de kerk naar voren stappen en zich aanmelden als dienstverlener voor de WMO.

Gordijnen In antwoord op mijn vraag of kerken goed inzetbaar zouden zijn als vrijwilliger in de buurt wijst Esmé Wiegman, directeur van de Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV), op de thuishulp die de NPV biedt. Op zeven-
tig plaatsen in Nederland ondersteunen NPV-vrijwilligers mantelzorgers bij hulpvragen als: 'Ik help thuis mijn man, die niet alleen kan zijn. Wie kan even oppassen als ik een boodschap wil doen?' Of: 'Zelfstandig reizen wordt moeilijk, maar ik moet regelmatig naar een arts in het ziekenhuis. Wie kan mij erheen brengen?' Wiegman benadrukt dat vrijwilligers goed gecoördineerd moeten werken. Vrijwillige hulp aanbieden waar langdurige zorg nodig is, kan niet op z'n janboerenfluitjes. Spontane hulp heeft kaders, deskundigheid en continuïteit nodig, en moet ook duidelijk afgegrensd worden van professionele hulp. 'Het is misschien wenselijk de coördinatie door betaalde krachten te laten uitvoeren als het aantal hulpvragen gaat toenemen.'
Op mijn vraag hoe betrokken Esmé Wiegman zelf is bij haar buurt, zegt ze: 'Dat is het lastige van het idee van de "participatiesamenleving": dat we onze burens vaak niet eens kennen, of alleen oppervlakkig. Ik weet bijvoorbeeld niet wie er in de sociale huurwoningen tegenover mij wonen. De gordijnen zijn

Christenen moeten doen wat altijd al moest: zorgen voor zieken en zwakken in de samenleving ///

altijd dicht. Misschien moet ik er straks gewoon naartoe lopen en aanbellen om kennis te maken.'

Zelf stond Wiegman aan de wieg van Present, een stichting die zorgvraag en zorgaanbod bij elkaar brengt. 'Ik zou dat voor kerken ook heel goed vinden: dat zij naar het zorgloket stappen en zich aanmelden als aanbieder. Maar ze moeten dan wel meteen gaan meepraten over het beleid. En gemeenten moeten beseffen dat vrijwilligerswerk niet vanzelfsprekend en gratis is. Ze moeten bereid zijn om geld beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld voor coördinatie en aansturing.'

Woonpanden Wim Oving, bestuurder van Accolade Zorggroep, ziet in het veranderende beleid nieuwe mogelijkheden om op plaatselijk niveau zorg aan ouderen te verlenen. 'Wij gaan daarmee beginnen in Amersfoort, waar we in een

nieuwe woonvorm voor mensen met onder meer niet-aangeboren hersenletsel professionele zorg zullen bieden, in samenwerking met de GKV-gemeente in de wijk Vathorst. De zorg en de kerk worden ondergebracht in één gebouw. Op het kerkplein kan de bewoner zich dienstbaar maken door bijvoorbeeld koffie te schenken na afloop van de kerkdienst. Kerkleden van hun kant kunnen vrijwillig participeren in het bieden van welzijnszorg aan de bewoners. Zo ontwikkelen zich op een natuurlijke manier contacten.'

Als het meer specifiek om ouderenzorg gaat, denkt Oving aan lokaal door kerken aan te kopen woonpanden, waar ouderen dichtbij hun kinderen kunnen gaan wonen en in kleine groepen zorg ontvangen. 'Van Accolade komt dan de professionele zorg en van de eigen kinderen en vrijwilligers uit de kerk allerlei andere diensten: aandacht, boodschap- >>>

pen, uitstapjes, bezoeken en dergelijke.’ Oving heeft al een verzoek binnengekregen of zoiets niet mogelijk is ‘voor die leegstaande pastorie in ons dorp.’ Hij overweegt dat serieus. ‘Vrienden van ons tobben over de zorg voor hun ouders. Zo’n zorgoplossing zou toch ideaal zijn: een huis voor meerdere ouderen, dichtbij hun eigen roots, met medewerking van de hele kerkelijke gemeente, zodat de kinderen er niet alleen voor staan? Dat is ook voor ouderen die geen kinderen (meer) hebben een prachtoplossing. Klein-schalig, dichtbij en goed uitvoerbaar. Laten kerken er vooral over nadenken en plaatselijk met elkaar samenwerken.’

Luiers Er zijn ook ouderen die veel meer zorg nodig hebben: zij hebben zorgzwaartepakketten van 4 tot 10. Het is nogal verschillend hoe de zorg aan deze categorie ouderen uitpakt. Volgens Esmé Wiegman ‘zou er voldoende geld beschikbaar moeten zijn voor de professionele zorg, maar is het de vraag hoe zorginstellingen het geld inzetten en welke kwaliteit van zorg medewerkers weten te bieden. Niet elke instelling gebruikt dat geld ook voor handen aan het bed. Soms wordt het geld uit de AWBZ door zorginstellingen verdeeld over allerlei posten. Dan kan het voorkomen dat dementerenden niet voldoende vaak verschoond worden, of dat de zorg op een andere manier tekortschiet.’ Schrijnend zijn de voorbeelden van falende zorg aan dementerenden. Ook voormalig Kamervoorzitter Gerdi Verbeet moest tandenknarsend toezien hoe haar eigen moeder in plaats van op het

toilet in de luiers geholpen werd. En op een voorlichtingsavond voor familieleden van bewoners van een middelgroot verpleeghuis werd laatst vol tevredenheid verteld dat de luiers tegenwoordig meer vocht kunnen bevatten! De avond was georganiseerd om familieleden en mantelzorgers te betrekken bij de zorg en hun werd het verzoek gedaan om

*Vrijwillige hulp
aanbieden waar
langdurige zorg
nodig is, kan niet op
z’n janboerenfluitjes’*

veel meer aanwezig te zijn in het tehuis, om aandacht en welzijn te bieden aan de bewoners. De familie gaf terug: ‘Maar ik heb liever dat mijn vaders gebit elke dag een keer gepoetst wordt, dan dat hij een bal mag opgooien met een vrijwilliger. En waarom verschonen jullie de luiers niet vaker,

in plaats van ze voller te laten worden?’ Een zorginstelling die in zo’n slechte zorgsituatie over welzijn spreekt en oproept tot meer inzet van de familie, zal op weinig begrip en medewerking kunnen rekenen. ‘Maar toch is dat wel beleid dat doorgezet moet worden,’ vindt geestelijk verzorger ds. Job Smit. Hij werkt bij Viattence Wonen Zorg en Welzijn op de Veluwe. ‘Er vallen op dit moment zeker gaten in de reguliere zorg. Als je je ouder of partner naar een zorginstelling brengt, moet je erop rekenen dat je zelf veel inzet en aandacht moet blijven geven. We zitten in een omwenteling, dat is het

punt: binnen de huidige personeelsbezetting gaat het niveau van zorg naar beneden en moeten de mantelzorgers inspringen. Ik sta daar achter – het is goed dat mensen voor elkaar zorgen – maar we zijn er nog niet en er gaat inderdaad best veel mis. Vooral bij men-

sen die geen familie hebben. Maar ik ga nog niet direct mee in het geklaag. Alle zorgpartijen in het maatschappelijk veld moeten zich opnieuw tot elkaar gaan verhouden. Dat gaat overal anders en we zullen daar doorheen moeten.’ Voor kerken als zodanig ziet Smit niet direct een rol weggelegd bij het WMO-loket. ‘Christenen moeten doen wat altijd al moest: zorgen voor zieken en zwakken in de samenleving. Dat hoeft niet namens de kerk, dat kan gewoon via bestaande organisaties. En ga niet aan de slag met het bijvoegmerk om te evangeliseren. Laat het zaad verspreid door de maatschappij zijn werk doen.’

Stralen ‘Toon eerbied voor uw vader en uw moeder, zoals de HEER, uw God, u heeft geboden. Dan wordt u gezegend met een lang leven en met voorspoed in het land dat de HEER, uw God, u geven zal,’ zegt Deuteronomium 5:16. Als je dit gebod uitvoert, gebeuren er positieve dingen. Het gebod is gericht tot volwassenen, die in het eren van hun ouders het goede voorbeeld moeten geven aan hun kinderen. Goed zorgen voor en eer geven aan je ouders is daarmee ook een sleutel naar zelf

*‘Alsjeblieft geen
goedwillende knoeierij
van ongeschoolde
mensen!’*

langer een goed leven ontvangen. Zorg wordt niet afgedwongen, maar gegeven uit eerbied. Dianne van Wijnen haalt elke zondagmorgen haar demente moeder van 91 op uit het tehuis en gaat samen met haar naar de

kerk. ‘Moeder kan zo genieten van de dienst, van een lied, of een mooie regel. Bij de preek dommelt ze weleens weg, maar haar ogen stralen bij het zingen. Daar doe ik het voor.’ Het vergt wel een rit van Doorn via Elst naar Driebergen en weer terug, ‘maar

dat is een mooie tocht over de Utrechtse Heuvelrug en moeder geniet ook daarvan! Daarnaast bezoekt Dianne haar moeder nog een paar keer per week, 'zodat ze elke dag bezoek krijgt. Dat is bewezen belangrijk voor haar.'

Dianne is zelf beleidsmaker geweest in de gehandicaptenzorg, als directeur van Somma, het huidige MEE Nederland. 'Respect is zo belangrijk. Natuurlijk gaan er dagelijks kleine dingetjes mis in de verzorging – als ik mijn

moeder kom ophalen voor een tandartsbezoek zijn haar tanden bijvoorbeeld nog niet gepoetst en soms is ze niet op tijd klaar voor de kerk – maar de zorg verloopt in grote lijnen toch heel goed. Mijn moeder eet bijvoorbeeld geen kip en ze krijgt daarom altijd ander vlees. Daar wordt ze heel gelukkig van, dat er aandacht is voor haar persoonlijke voorkeuren en belangen.'

Respect en zelf de regie houden, dat is het belangrijkste dat Dianne voor zichzelf zou willen als ze afhankelijk wordt van zorg. 'En een scheut humor. Niet van dat zware van goedwillende bezoekers die alles treurig vinden. Daar houdt mijn moeder ook niet zo van.' Van Wijnen is ook actief in de gemeentepolitiek en denkt mee over de be-

leidswijzigingen rond de zorg. 'Ik denk niet dat kerken zich naar het WMO-loket moeten begeven,' meent ze. 'Laat ieder bij zijn leest blijven. Gemeenten kunnen heel goed maatwerk leveren. Wees niet bang dat mensen zomaar

verkommeren. Ik ben er anders ook beducht voor dat vrijwilligers taken op zich gaan nemen die alleen voor professionals geschikt zijn. Alsjeblieft geen goedwillende knoeierij van ongeschoolde mensen! Wel vind ik dat

individuele christenen moeten doen wat in hun vermogen ligt. Maar mantelzorgondersteuning bieden is nog altijd vrijwillig, en ik zie een kerk beslist niet als een grote bron van vrijwilligers.

Dat is echt overtrokken. Laat kerkleden trouwens ook maar goed op hun eigen broers en zussen in de kerk letten. Daar zijn er genoeg die weinig tot geen bezoek krijgen.'

Keuzes 'Zorg voor onze naaste in nood behoort tot de essentie van ons kerk-zijn,' is één van de scherpste conclusies uit het dit voorjaar gepresenteerde onderzoek *Help!* van de CGK, NGK en GKv. Bijna de helft van alle respondenten geeft daarin aan dat het huidige diaconaat vooral naar binnen gericht is

en bijna 80 procent wil meer aandacht aan de samenleving geven. De kerk moet dit dan wel goed organiseren, en samenwerken met bestaande hulporganisaties. Tegelijk is een andere constatering dat de ruimte in de eigen agenda ontbreekt. Van de diakenen wordt daarom verwacht dat zij mensen gaan motiveren tot een cultuur van discipelschap, waarin we meer oog hebben voor de naaste en het gewoon vinden om te helpen.

Derk Jan Poel van het Diaconaal Steunpunt wijst erop dat we dan wel onze leefstijl moeten willen aanpassen. 'Dat is best een uitdaging, als we tweeverdieners zijn die een hypotheek moeten betalen en die, omdat we zo druk zijn, ook vrije tijd in onze agenda moeten vrijmaken. Dat de kerken zomaar vrijwilligers kunnen leveren voor iets als ouderenzorg klopt dus niet. Dat vraagt om andere keuzes, ook in onze agenda's.'

Kortom: de meningen over de taak van de kerk in de nieuwe zorgvraag aan burgers zijn nog niet uitgekristalliseerd tot doordachte plannen. Misschien kan het symposium op 20 september van de EA/EZA, 'De kerk staat klaar! Over de rol van de kerk in de participatiesamenleving', daaraan een impuls geven.

Tk zie een kerk beslist niet als een grote bron van vrijwilligers, dat is echt overtrokken'

ADVERTENTIE

Mijn vrouw is ongeneeslijk ziek en heeft veel pijn. Zijn er behandelingen om deze pijn te verminderen?

Heeft u een vraag voor de NPV of wilt u meer informatie? Kijk op www.npvzorg.nl of bel (0318) 54 78 88.

Symposium | Zaterdag 20 september | Veenendaal

De kerk staat klaar!

Over de rol van de kerk in een participatiesamenleving

"Als kerken en zorginstellingen plaatselijk partnerschappen aangaan kunnen zij elkaar versterken op het gebied van kennis, ervaring en menskracht in de zorg." Jan Wessels (EA-EZA)

Ga in gesprek en ontdek wat u/uw kerk kan betekenen om mensen de zorg te blijven bieden die ze nodig hebben.

>> praktisch

Doelgroep: Vrijwilligers en beleidsmakers in de kerk
Locatie: Bethelkerk, Spanjaardsgoed 7, Veenendaal
Toegang: gratis, aanmelden is verplicht

Info/aanmelden: ea.nl/dekerkstaatklaar

HAD IK EERDER MOETEN DOEN

individuele en groepsretraites

WWW.HEZENBERG.NL

Wacht niet te lang. Neem tijd voor jezelf. Om ruimte te creëren voor een nieuwe weg, een nieuw begin. Een retraite op de Hezenberg geeft je daar tijd en gelegenheid voor.

gastvrij onthaal | met of zonder programma
eigen kamer | Kapel-momenten

BEZINNEN | GROEIJEN | HELEN

RETRAITE
In een oase van rust en ruimte

038 - 444 52 51

Onschatbare teksten

'Want God had de wereld zo lief, dat...'

De meeste christenen kunnen deze woorden uit hun hoofd aanvullen. Het gevaar is dan dat zulke teksten hun betekenis verliezen. In dit boek brengt **Rob van Houwelingen** enkele van die passages uit het Nieuwe Testament opnieuw tot spreken. Het is een top-25 van de teksten die het populairst zijn op internet. Wanneer deze in hun context worden uitgelegd, blijkt dat God op allerlei manieren zijn hart laat spreken.

Buijten & Schipperheijn Motief

www.buijten.nl – in de boekwinkel – 160 p., geïllustreerd, €12,50

Laat Bram niet langer wachten. Geef hem de reis naar gereformeerd onderwijs!

Geef ook
Schoolgeld

Goed onderwijs of een goede toekomst? Wat ons betreft kan het een niet zonder het ander. En daarom geeft CFA/Schoolgeld al 30 jaar voor/om gereformeerd onderwijs. Want goed onderwijs is dé basis voor een goede toekomst. Zeker wanneer docenten vanuit hun geloof in God leerlingen begeleiden naar volwassenheid, onderwijs geven en omgaan met de aan hen toevertrouwde leerlingen. En dat is ook de reden dat veel ouders de keuze voor gereformeerd onderwijs ondersteunen.

In ons land zijn er niet veel gereformeerde scholen te vinden. Dus wie kiest voor gereformeerd onderwijs moet soms een behoorlijk eindje reizen. Dat is op zich

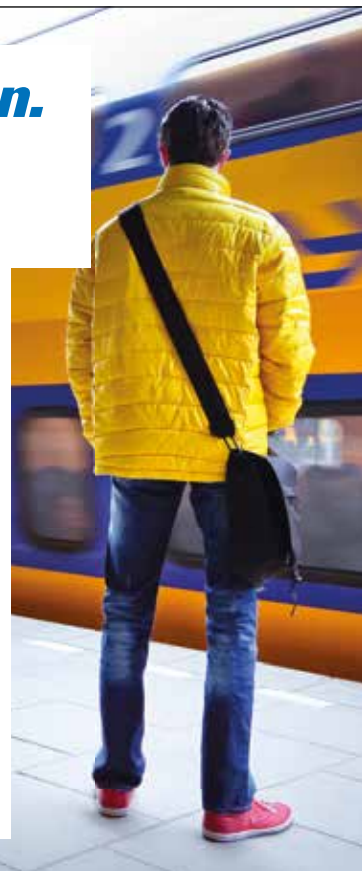
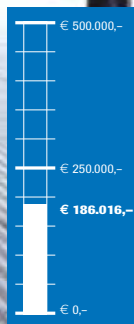
niet erg, maar de kosten voor het openbaar vervoer kunnen daardoor behoorlijk oplopen. Ouders die deze kosten niet kunnen betalen, kunnen voor financiële steun terecht bij CFA/Schoolgeld. Hiervoor is jaarlijks een bedrag van € 500.000,- nodig. Met een tussenstand van € 186.016,- lopen we dus nog behoorlijk achter.

Helpt u mee deze achterstand in te halen? Laat Bram niet langer wachten. Uw bijdrage is meer dan welkom op IBAN: NL29INGB0005350018 t.n.v. Stichting CFA, Zwolle of op www.cfascchoolgeld.nl. Alvast bedankt!

VOOR GEREFORMEERD ONDERWIJS

Geef ^{om} voor gereformeerd onderwijs!

‘Ik was ziek en jullie bezochten mij’

TEKST: HELEEN SYTSMA-VAN LOO, NEERLANDICUS EN EINDREDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* ///

Mantelzorg is voor steeds meer mensen een dagelijkse realiteit. Praktisch gezien heeft dat altijd veel impact, maar ook in geestelijk opzicht doet het wat met je. In deze bijdrage haal ik twee boeken en een documentaire voor het voetlicht waarin aan zorgen voor een hulpbehoevende naaste een diepe spirituele betekenis wordt gegeven.

Adam Hoe zie je de mens voor wie je zorgt en wie ben je zelf als zorgverlener? De katholieke priester Henri Nouwen (1932-1996), geboren in Nijkerk, doceerde jarenlang aan gerenommeerde universiteiten in de VS en was daarnaast een geliefd spreker en schrijver. Talloze boeken staan op zijn naam, waarvan in Nederland *Eindelijk thuis* het bekendst is. In 1986 verlaat Nouwen Harvard en wordt hij pastor van een leefgemeenschap voor gehandicapten in de buurt van Toronto in Canada, L'Arche Daybreak. Hij neemt er de zorg op zich voor Adam, 'een zeer gehandicapt mens', maar wel 'al van eeuwigheid tot eeuwigheid door God geliefd en in de wereld gezonden om anderen genezing te brengen' (p. 9). Nouwen noemt Adam de mens die hem meer dan welk boek of welke professor ook in contact bracht met de persoon van Jezus. 'In al zijn gebrokenheid kon hij een getuige zijn van Gods liefde ... een volledig mens, een gezegend mens. Met al zijn zwakheid was hij een unieke bemiddelaar van Gods genade. Hij liet in ons midden Christus zien' (p. 19). Over wat hij leerde van Adam schreef Nouwen het boek *Adam, een vriendschap*.

Corpus Mama Een vergelijkbaar verhaal kwam ik op internet tegen. In 1996 krijgt Nel van Dam een beroerte en raakt ze halfzijdig verlamd. Ruim achttien jaar zorgt haar zoon Marcel zo'n twintig uur per week voor haar. Ongeveer een jaar geleden is Nel overleden, en in mei zond de EO de documentaire *Corpus Mama* uit, die je een uur lang een inkijkje geeft in het leven van Marcel en zijn moeder. De documentaire is gemaakt tijdens de laatste twee jaren van Nels leven. De titel *Corpus Mama* is natuurlijk afgeleid van het begrip Corpus Christi, de Latijnse benaming voor het lichaam van Christus. Behalve deze expliciete verwijzing naar Christus komen ook op verschillende momenten tijdens de documentaire de kruiswoorden van Jezus in beeld terwijl er gewijde muziek klinkt. De suggestie is duidelijk: Marcel verzorgt zijn moeder, maar ziet tegelijk Christus in haar.

17001 uren Marcel schreef na het overlijden van zijn moeder over zijn ervaringen als mantelzorger het e-book *17001 uren naast een rolstoel*. Hij noemt het zelf een *stream of consciousness* (een vorm van hardop denken), ik zou het eerder een uit de hand gelopen blog noemen over een geestelijke zoektocht, een groei-proces. De titel slaat op het aantal uren dat Marcel bij benadering naast zijn hulpbehoevende moeder heeft doorgebracht. Het boek is de weerslag van zijn zoektocht naar de zin van haar lijden en van de weg die hijzelf als haar directe naaste is gegaan. Hij concentreert zich niet op de 'berg van misgelopen kansen' (p. 122) maar op wat de mantelzorg hem biedt: inzicht in wat liefde is en waar liefde toe in staat is, en vooral overgave aan het grote liefdesverhaal van God die zijn Zoon voor ons opoffert.

‘Mantelzorg kan je

helpen om je over te

geven aan het grote

liefdesverhaal van God’

N.a.v. Henri Nouwen, *Adam, een vriendschap*. Tielt (Lannoo Meulenhoff), 1998. Niet meer nieuw verkrijgbaar, maar via play.google.com nog wel als e-book. De documentaire *Corpus Mama* en het e-boek *17001 uren naast een rolstoel* zijn te vinden via: www.17001.nl.

TER HERINNERING AAN
MARK PETER JANSEN

☆ 30.3.1985
+ 5.4.1985

VANUIT GODS HAND
TOT IN GODS HAND

In goede handen

'OF WE NU LEVEN OF STERVEN, WE ZIJN ALTIJD VAN DE HEER'

Romeinen 14:8

Wie herinnert zich niet de krantenfoto van het inhalen van de slachtoffers van de ramp met de MH017? Die eindeloze stoet zwarte auto's, die mensenhagen aan weerszijden van de weg.

'IN GOEDE HANDEN' kopte dagblad *De Telegraaf* met de grootst mogelijke kapitalen en klopte zichzelf op de schouder vanwege deze 'geniale vondst'.

'THUISGEKOMEN' – nog zo'n uitdrukking die blijft hangen.

Als christen ken ik die woorden maar al te goed en ik gebruik ze ook – juist wanneer het graf in zicht komt. Maar dan wel altijd in de context van de God van het leven en zijn beloftevolle Woord. Want als die context ontbreekt, wat zijn 'goede handen' dan nog waard en hoe 'thuis' ben je dan nog? Daarom doet zo'n getuigenis als op deze grafsteen me zo goed: 'vanuit Gods hand – tot in Gods hand'. Stel je voor: slechts vier dagen klopte het hartje van Mark Peter hier op deze oude aarde. Zijn ouders ontvingen hem uit Gods hand, maar moesten hem zo gauw al weer in Gods hand terugleggen. Zo hebben ze het ervaren. Een ervaring die altijd met ze meegaat.

Een spannende tijd moet het geweest zijn. Als je toch niet de zekerheid had dat je

samen met je jongetje altijd in diezelfde goede handen van je schepper bent en blijft... (Joh. 10:28).

Het leven gaat door: voor hem thuis-bij-God *daar* – voor ons thuis-bij-God *hier*.

Dat is ons gezamenlijke houvast als christengemeenschap: 'of we nu leven of sterven, we zijn altijd van de Heer'. Als we dat werkelijk tot ons door laten dringen, wat een positieve impact zal het dan hebben op ons hele bestaan, ons complete doen en laten: het besef dat we samen Gods familie-van-alle-tijden-en-plaatsen vormen.

In de goede handen van God is alleen nog maar plek voor het goede. Ruzie en gehaketak ontbreken. Daar heersen gerechtigheid, vrede en vreugde door de heilige Geest (Rom. 14:17). We zijn er onderling verbonden in Jezus' liefde (Rom. 14:15).

Dat klinkt mooi. En dat is het ook. Tegelijk maakt Paulus hoofdstukkenlang duidelijk (Rom. 12-15): onthoud goed dat je, zolang deze aarde draait, niet op je lauweren kunt rusten als je weet dat je 'van Christus bent'. In zijn goede handen bruist het van de activiteit, van de 'goede strijd van het geloof'! Met liefhebben als hoofdwerkwoord.

Hij geeft het ons te doen – ga er maar aan staan!

*In de goede handen van God
is alleen nog maar plek voor het goede*

Oefenruimte voor discipelen

TEKST: PIETER GROEN, PREDIKANT VAN DE FONTEINKERK TE HEERENVEEN ///

Als kerk tussen de klippen van formalisering enerzijds en vrijblijvendheid anderzijds door laveren, dat verlangen leeft bij velen. Discipelschap is voor dat laveren een goede invalshoek. Het boek *Oefenruimte* van Sake Stoppels zet dit onderwerp op een boeiende manier neer in de kerkelijke praktijk.

De auteur is universitair docent kerkopbouw en diaconiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en was eerder gemeente-predikant in de PKN. Hij beschrijft wat hij in zijn eigen kerkgenootschap en in andere kerken zag: dat velen weinig meer moesten hebben van een gevestigd kerkelijk leven en het gingen zoeken in losse en informele vormen van christen-zijn, lichte gemeenschappen, waarbij de Bijbelinhoud, de sacramenten en de traditie er weinig meer toe doen. Maar dat geeft een vrijblijvendheid die aan de onderlinge gemeenschap in de dienst aan God afbreuk doet. Intussen voldoet een benadering van 'als je maar de kerkdiensten bezoekt en verder in het gareel loopt' ook niet. Want daarmee krijg je een veruitwendigd christendom dat consumenten kweekt zonder persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel.

Gemeenschap Stoppels pleit voor een kerk van discipelen. Wat een discipel is, omschrijft hij met behulp van de volgende definitie: 'Een leerling van Jezus Christus is een mens die in de kracht van de heilige Geest en in verbondenheid met (de) kring(en) van andere leerlingen

over de volle breedte van zijn of haar leven het verlangen heeft te leren leven in zijn spoor en zijn leven daadwerkelijk en duurzaam richt op het rijk Gods zoals Jezus Christus dat belichaamde en verkondigde.'

Een discipel is een leerling, volgeling en vertrouweling van Jezus. Dat kun je niet in je eentje zijn. Samen met andere leerlingen moet je dat oefenen, leren, trainen. Je moet gevormd worden. Vandaar de boektitel *Oefenruimte*. Hiervoor is een christelijke gemeente nodig, welke vorm die dan ook mag hebben. Kerk-zijn is veel meer dan op zondag naar een preek luisteren. Matteüs vermeldt van Jezus maar drie keer dat Hij in een synagoge onderwees. Veel vaker lezen we van de Heer dat Hij in praktijksituaties sprak en op allerlei momenten met zijn gedrag en voorbeeld een goede houding overdroeg. Hij deelde zijn leven en dat sprak velen aan. Er is meer dan de kerkdiensten. En ook in de diensten zelf zijn we er niet om onze stoel warm te houden, maar om geestelijk actief mee te doen in overdenking, gebed en zang. Gevolgen daarvan strekken zich over heel ons leven uit. Waarbij Stoppels opmerkt: 'Een kerk staat niet garant voor discipelschap,

terwijl het omgekeerde wel het geval is. Discipelschap leidt tot kerkvorming.' Wie beseft dat hij of zij leerling van Christus is, wil de gemeenschap van mede-discipelen liefhebben. Jammer dat we de uitdrukking 'broeders en zusters' aan het kwijtraken zijn. Overigens is het vormen van gemeenschap der heiligen soms best ingewikkeld. Henri Nouwen zei het zo: 'Gemeenschap is de plek waar de persoon met wie je het minst graag samenleeft, altijd aanwezig is.' En Bonhoeffer gaf aan dat je een betrokken deelname aan een kerkgemeenschap niet moet laten overschaduwen door je eigen dromen en idealen daarover. In de kerk gaat het niet alleen om troost, maar ook om aansporing. Iedereen knikt hier ja bij, maar toch ligt de verwachting vooral bij het ontvangen van troost in de diensten en in de contacten.

Radicaal De discipel is allereerst leerling en stelt zich ontvangend op voor God. In relatie tot God is ontvangen voor ons belangrijker dan geven. Het leren van Hem zal ongeacht leeftijd altijd door blijven gaan. Discipelschap vraagt om radicaliteit. Daarom zou het onbestaanbaar moeten zijn dat sommige kerkmen-

sen niet verder komen dan afnemers te zijn van kerkelijke dienstverlening. Iets wat helaas toch al vele eeuwen lang in kerken te zien is. De kerk is oefenruimte, maar het woord 'ruimte' daarin staat niet voor vrijblijvendheid. Want het gaat om de kans om samen te oefenen in de navolging van Christus, om zo een christelijke *way of life* tot bloei te laten komen, radicaal. Om met Stefan Paas te spreken: 'Seks is geen privézaak in de kerk. Als je christen bent, leg je alles wat je doet voor aan Jezus. Dan kun je vervolgens niet tegen je medechristenen zeggen dat ze geen moer met je privéleven te maken hebben. Het opgeven van je privacy is onderscheidend voor geestelijke groei. Dat is in een individualistische cultuur misschien wel de meest contra-culturele functie van de kerk.'

Stoppels relateert ook weer het 'volledig aangeklede kerkklimaatschap' met het voorbeeld van een Australische veeboer. Die plaatst geen hekken om zijn koeien binnen te houden, maar hij slaat een bron. De dieren die al grazend weg raken, komen weer terug omdat ze het water uit de bron niet willen mis-

sen. Laat zo de verbondenheid ook zijn rondom de bron van het evangelie.

Hierbij is tevens de kritiek mogelijk op de gemeenschap waar je deel van uitmaakt. Je hoeft je er ook weer niet helemaal aan uit te leveren. Dat zou de creativiteit uitdoven. Aan het eind van het boek geeft Stoppels serieus in overweging om baby's niet te laten dopen, maar om hen de keuze voor de doop later zelf in bewust geloof te laten maken. Dit om een geestelijke gemakzucht die hij zo vaak waarneemt, te voorkomen.

Stimulerend Tot zover mijn weergave van dit boek, dat het denken opscherpt over het samen dienen van God als Jezus' leerlingen, vertrouwelingen en volgelingen. Al lezend is de PKN-achtergrond van de auteur uiteraard merkbaar. Intussen spaart hij duidelijk zijn eigen kerk niet, als hij gemeenten en christenen kritisch bespreekt. Ik betreur het dat hij de kinderdoop niet op waarde schat. Juist zo'n vroege doop maakt duidelijk dat het kind bij God hoort en tot geloof en discipelschap mag worden grootgebracht. Dit neemt niet weg dat *Oefenruimte* een

mooi en stimulerend boek is dat zich prima leent om gezamenlijk te bespreken. Discipelschap is een prachtig thema dat een goede benadering vormt om zowel vrijblijvendheid als louter formeel denken tegen te gaan. Diverse kerken zijn structureel met discipelschap aan de slag gegaan. Dat kan bijvoorbeeld door een training bij *Nederland zoekt*, dat daarvoor een leertraject van enkele jaren heeft. Maar hoe dan ook, als kerkmensen zich als Jezus' discipelen opstellen door Gods genade, die gratis is maar niet goedkoop, is er alle reden om te vertrouwen op een goede toekomst!

N.a.v. Sake Stoppels, *Oefenruimte: gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen*, Zoetermeer, 2013. 176 pag., € 15,90.

Mantelzorg is een kans om te ontdekken waar liefde toe in staat is.

Met dit nummer over vragen rond het levenseinde gaan we de laatste maanden in van *De Reformatie*. U zult al wel gemerkt hebben dat de samenwerking met *Opbouw* steeds intensiever wordt en zo groeien we toe naar het nieuwe, gezamenlijke blad dat D.V. vanaf januari 2015 zal verschijnen.

Deze thema's mag u in de komende tijd nog verwachten:

op 19 sept. verschijnt een nummer over duurzaamheid, op 3 okt. over Bijbel lezen als lezen een obstakel is, op 17 okt. over de weg naar kerkelijke eenheid en op 1 nov. de jaarlijkse Special samen met *Opbouw*. Daarover leest u meer op pag. 512. Hebt u vragen of opmerkingen bij deze thema's of suggesties voor andere, dan horen we dat graag van u. Hoe u ons kunt bereiken, staat in het colofon.

Ga voor proefnummers en abonnementen naar www.dereformatie.nl.

Vrienden

TEKST: RONALD WESTERBEEK, DOET PROMOTIEONDERZOEK (CHARISMATISCHE VERNIEUWING) AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT IN AMSTERDAM EN WAS EERDER KERKPLANTER VAN ICF AMERSFOORT (GKV/CGK) ///

Een tijdje terug was ik behoorlijk afgepeigerd, zeg maar gerust leeg getrokken. En, om eerlijk te zijn, ook teleurgesteld in God. De problemen stapelden zich op in de kerk, en ik zag even erg weinig van Gods betrokkenheid. Het verlamde me geestelijk. Ik kon me er niet echt meer toe zetten om nog stille tijd te houden – ik was er wel even klaar mee.

Misschien herken je zo'n situatie wel. Het kunnen allerlei verschillende dingen zijn die je lamleggen: je voelt je niet gezien op je werk; je voelt je niet begrepen in je huwelijk; je voelt je eindeloos eenzaam omdat je al jaren alleen bent; je gaat week in week uit naar de kerk en toch ontmoet je God niet; je geeft je gezin alle zorg en aandacht maar niemand lijkt het te waarderen; je worstelt met een zonde en je durft het met niemand te delen...

Al die situaties kunnen je helemaal verlammen. Je voelt je buiten de wereld staan, soms zelfs afgesloten van de mensen om je heen. Afgesloten van God misschien ook wel. Want waar is Hij in dit alles? Wat voor zin heeft het eigenlijk om te bidden? Om stille tijd te houden, als je al zo moe bent? Soms kun je het gewoon even niet meer opbrengen.

'Mogen we straks ook met jou bidden?' Ze knipoogde naar me, de zuster van het gebedsteam. Ik wilde het afwimpelen, maar zag haar ogen – ze had gezien dat ik deze zondag helemaal niet lekker in mijn vel zat. Dat op zich

was al bemoedigend. Maar bidden? Ik voelde me best ver bij God vandaan. Ik aarzelde. 'Kom straks maar, als je wilt,' bemoedigde ze me. 'Dan brengen we je bij de Heer.'

Hulp nodig hebben Soms heb je vrienden nodig die je bij Jezus willen brengen. Als je het zelf even niet meer voor elkaar krijgt. Als er mensen of gebeurtenissen tussen jou en God in staan en er geen doorkomen aan is. Neem die man in Marcus 2. Hij was letterlijk verlamd. Verder weten we niet zoveel van hem. Maar ik kan me zomaar voorstellen dat hij zich ook afgesloten voelde

van de wereld om hem heen. Eenzaam. Misschien ook wel afgesloten van God, want waar was Hij in dit alles? Verbitterd misschien. En dan zijn er die vrienden. Zij zeggen: 'Weet je wat? We brengen je bij Jezus.' Misschien heeft die ver-

lamde man het nog willen afwimpelen – nee joh, laat mij maar. Het is soms makkelijker om in je verdriet of teleurstelling te blijven hangen, dan om je te laten helpen, te erkennen dat je hulp nodig hebt.

En daar gaan ze. Het is al bemoedigend dat ze *gezien* hebben dat hun vriend er doorheen zit en hem thuis hebben opgezocht. En nu dragen ze hem ook nog. Ze komen bij het huis waar Jezus is. Maar zoals dat gaat, soms kunnen mensen vreselijk in de weg staan – tussen jou en God in. Het is er stampvol mensen die er voor zichzelf zijn, die amper doorhebben dat deze vier mannen hierheen zijn gekomen met een vriend die Jezus' hulp nodig heeft, en het komt niet bij ze op om ruimte te maken. Het klinkt misschien hard, maar voelt het in de kerk soms ook niet zo? Soms is er geen doorkomen aan – door vastge-roeste tradities en heilige huisjes, door mensen die het fijn hebben met elkaar maar geen oog hebben voor anderen, door geloofsstelligheden die geen ruimte laten voor jouw vragen. Maar de mannen tonen zich echte vrienden en ze geven niet op. Ze klimmen het dak op, maken vuile handen, zetten door en maken de weg vrij.

En daar ga je dan, op je kleedje – bungelend naar beneden, vreselijk hulpbehoevend en afhankelijk van anderen. Dat wil je niet, toch? Misschien lag die verlamde man wel binnensmonds te schelden op zijn vrienden

– had me toch met rust gelaten. Zo stond ik daar deze zondag ook wel een beetje hoor, enigszins opgelaten vanwege mijn kwetsbaarheid, met die beide bidders tegenover me – pff, mag ik hier weg?

En dan staat er: 'Jezus zag hun geloof.' *Hun* geloof – van die vrienden. En om *hun* geloof spreekt Jezus vergeving uit over deze man, richt hem op, en herstelt hem in de liefde van de Vader.

Aangeraakt Misschien ben je bekend met het 'ministrygebed' zoals New

Wine dat doet. Een gebedsteam van bij voorkeur een man en een vrouw bidt dan met iemand, onder handoplegging en in verwachting van de heilige Geest. Het is niet de bedoeling dat de bidders al te veel zeggen, laat staan gaan preken of counselen.

Net als die vier vrienden in Marcus 2 doen ze niet veel meer dan je bij Jezus brengen – misschien omdat je het zelf even niet meer kunt. Of omdat het op zich al heilzaam is om uit je holletje te

komen en te delen met anderen.

Ik stond daar en ik voelde hun handen op mijn schouders. Ik voelde me aangeraakt – letterlijk en figuurlijk. Niet dat ik al woorden had voor God. Maar ik hoefde ook helemaal niks te zeggen. De bidders

brachten me bij Jezus en samen werden we stil. En Jezus sprak. In de stilte. In de aanraking. In de vrede die over me kwam. Hij sprak vergeving over me uit, richtte me op en herstelde me in de liefde van mijn Vader.

En zoals dat vaak gaat bij luisterend ministrygebed, gaf God ook woorden van bemoediging aan de bidders, die ze me mochten meegeven. In dit geval was het een Bijbelgedeelte dat die hele week al in mijn hoofd was opgekomen, maar dat ik had weggedrukt. 'Ik krijg deze tekst op mijn hart voor je – zegt dat je iets?' vroeg de broeder die met me had gebeden. Nou en of!

Samen luisteren Ik ben blij met mijn kerk, waar we elke zondag zo'n gebedsteam hebben. Waar het sowieso de normaalste zaak van de wereld is om tegen iemand te zeggen: 'Hé, mag ik met je bidden?' Of om te vragen: 'Hé, zou je met me willen bidden?' Een kerk die vol is van vrienden die je echt *zien* en die je met alle liefde bij Jezus willen brengen om genezing en herstel te ontvangen. Vrienden die niet op je inpraten, maar samen met jou willen luisteren naar Gods Geest.

Het mooie is dat niet alleen degene met wie gebeden wordt mag ontvangen van de Heer. De verlamde man werd opgericht, maar zijn vrienden deelden in het wonder. Wil je delen in de wonderen van God – zijn heling en genezing zien waar je bij staat? Breng elkaar dan bij Jezus.

*'De bidders brachten
me bij Jezus en samen
werden we stil'*

'De bidders brachten me bij Jezus en samen werden we stil.
En Jezus sprak. In de stilte. In de aanraking.' ///

De kerk is diaconaal of zij is niet

D.V. op 1 november verschijnt er weer een extra dikke Special, dit jaar over het thema 'de diaconale kerk'. Net als voorgaande jaren wordt het thema in een breed scala aan artikelen uitgewerkt: Bijbels-theologisch, historisch, in het licht van ontwikkelingen in de samenleving, door middel van interviews en reportages, in woord, lied en beeld. Een mooi en prikkelend nummer om je als kerkgemeenschap door te laten inspireren tot daadwerkelijke naastenliefde! Over de mogelijkheden om het nummer te bestellen voor uw gemeente informeren we u binnenkort.

>>> U kunt tegen een aantrekkelijk tarief adverteren in de Special, die in een grote oplage verschijnt. Neem daarvoor voor 30 september contact op met Nico Postuma via adverteren@dereformatie.nl of tel. 06-13995905.

Aangenomen:

Naar Houten: G. Zomer te Kampen-Noord.
Naar Hoogeveen: kandidaat L.E. de Jong te Kampen, die bedankt voor Eemdijk.
Naar de Église Réformée Évangélique Anduze-Thoiras et du Bougerlan (een samenwerkingsgemeente in de Cevennen, Zuid-Frankrijk): ds. W.T. van Veelen te Loenen-Abcoude.

Jubileum:

Rotterdam | 27 augustus | vijfentwintig jaar predikant: ds. J.W. Boerma (1961).

Beroepbaar:

Omdat de tijdelijke verbintenis met zijn huidige gemeente Amsterdam-Zuid-West op 1 september afgelopen was, is sinds die datum voor een periode van twee jaar beroepbaar ds. W. van der Schee.

ADVERTENTIE

Donatus verzekert vertrouwd

Donatus verzekert kerkgebouwen en wat daar bij hoort, zoals ruimtes voor kinderopvang, doopvonten, kanselbijbels en orgels. Donatus is een betrokken specialist. Klein genoeg om u persoonlijk van dienst te zijn. Groot genoeg om uw verzekeringsbelangen aan toe te vertrouwen. Samen met u zorgen we ervoor dat wat waardevol is, behouden blijft voor onze kinderen en hun kinderen en hun kinderen...

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700